

**MAKTABGACHA YOSHDAGI RUHIY RIVOJLANISHI SUSTLASHGAN
BOLALARNI ELEMENTAR MATEMATIK TASAVVURLARINING
O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARINI MAKTABGACHA YOSHDAGI
BOLALARNI MAKTAB TA’LIMIGA RUHIY VA FIZIOLOGIK
TAYYORGARLIGI.**

Rajapova Sadoqat Odilbek qizi

Nizomiy nomidagi Toshkent Davlat Pedagogika Universtiteti

Oligofrenopedagogika mutaxassisligi 2-kurs magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada ruhiy rivojlanishi sustlashgan maktabgacha yoshdagi bolalarni maktab ta’limiga ruhiy va fiziologik tayyorgarligi muammolar haqida ba’tafsil ma’lumot berilgan.

Аннотация: В данной статье представлена подробная информация о проблемах психической и физиологической подготовки дошкольников с задержкой психического развития к школьному обучению.

Annotation: This article provides detailed information about the problems of mental and physiological preparation of preschool children with mental retardation for school education.

Kalit so‘zlar: Maxsus pedagogika, ta’lim tizimi, elementar matematika, faoliyat, harakat.

Bolalarni maktabda o‘qitishning samaradorligini ko‘p jixatdan ularning tayyorgarlik darajalariga bog‘liq bo‘ladi. Maktabda o‘qishga tayyorgarlik – maktabgacha ta’lim muassasasi va oilada maktabgacha tarbiya yoshidagi bolaga qo‘yadigan talablar orqali aniqlanadi. Bu talabalarning o‘ziga xos tomoni o‘quvchining yangi ijtimoiy psixologik o‘rni, u bajarishga tayyorlangan bo‘lishi lozim. 6-7 yoshli bolalar o‘zini idora qilish va o‘z harakatlarini nazorat qilish imkoniyatiga ega bo‘la boshlaydi. Bu yoshdagi o‘g‘il bolalarda mustaqil faoliyat ko‘rsatish, tashabbuskorlik

rivojlanadi hamda kattalar fikrini tinglash ishtiyoqi shakllanadi. Bu davrda bolaning bo‘yi 120 sm ga yetadi, og‘irligi 22-24 kg bo‘ladi. Bu yoshda bola chiniqadi, qiziquvchan bo‘ladi, o‘z salomatligini nazorat qila oladi. Uning idrok kuchi va tafakkuri jadal rivojlanadi, moddiy borliqni bilishga intila boshlaydi. Bolalarda gigiyenik malakalar shakllana boradi. Yetakchi mutaxassislarning fikriga ko‘ra «Maktabga tayyorgarlik» tushunchasi bolani maktabga tayyorlashning quyidagi yo‘nalishlarini o‘z ichiga oladi:

1. jismoniy,
2. shaxsiy (ruxiy),
3. aqliy
4. maxsus tayyorgarlik.

Jismoniy tayyorgarlik bolaning sog‘lomligi, xarakat ko‘nikmalari va sifati, qo‘l mushaklari va ko‘rish-motor muvofiqligi rivojlanganligi bilan izoxlanadi. Shaxsiy tayyorligi, atrof-muxitga, kattalarga, tengdoshlariga, usimliklar dunyosiga, tabiiy xodisalarga, shaxsiy madaniyatni shakllanganligini nazarda tutadi. Aqliy tayyorgarlik bola obrazli va mantiqiy fikrlashi, tasavvurning, bilimga qiziqishning, mustaqilligining, o‘zini-o‘zi nazorat qilishga, xamda o‘quv faoliyatini kuzatish, eshitish, eslab qolish, solishtirish kabi asosiy turlarini bilishni o‘z ichiga oladi. Bolalarni maktabga tayyorlash, birinchidan maktabgacha ta’limda tarbiyaviy ishni maktabgacha tarbiya yoshdagi bolalarning umumiy, har tomonlama rivojlantirishning yuqori darajasini ta’minlaydigan, ikkinchidan bolalarni maktabning boshlang‘ich sinflarida o‘zlashtirishlari lozim bo‘lgan o‘quv fanlarini egallashga maxsus tayyorlashni ta’minlaydigan qilib tashkil etilishini nazarda tutadi. Shunga ko‘ra zamonaviy psixologik-pedagogik adabiyotda (A.V.Zaparojets, A.A.Venger, G.M.Lyamina, G.G.Petrogenko, J.V.Taruntayeva va boshkalar) tayyorgarlik tushunchasi bola shaxsining rivojlantirish sifatida aniqlanadi va ikkita o‘zaro boglangan jixatlarda: «Maktabga o‘qishga umumiy psixologik tayyorgarlik» va «Maxsus tayyorgarlik» tarzida ko‘rib chiqiladi. Maktabga umumiy tayyorgarlik MTTsining maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarni xar tomonlama tarbiyalashga oid davomli, maqsadga muvofiq ta’lim-tarbiyaviy ishning muhim yakuni sifatida namoyon

bo‘ladi. Bola maktabga borgunga qadar unda matematik tasavvurlarni shakllantirish uchun maktabgacha ta‘lim muassasasidagi barcha o‘quv-tarbiya ishlari bilan o‘zviy ravishda boglab maxsus ish olib boriladi. Matematik bilimlar bolalarga ma‘lum sistema va izchillikda berilishi, bunda yangi bilim kamroq miqdorda, ya‘ni bolalar o‘zlashtirib oladigan darajada bo‘lishi kerak. Shuning uchun xam bir vazifa bir qancha mayda qismlarga bulinib, ular birin ketin o‘rganib boriladi. Tarbiyachi xar bir yosh guruxining dasturi qanday tuzilganini bilishi lozim. Bu unga o‘z guruxidagi bolalarning matematikaga doir bilim darajalarini aniqlash uchungina emas, balki maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarda boshlangich matematik tasavvurlarni o‘stirish yuzasidan olib boriladigan barcha ishlar tizimida xar bir mashg‘ulotning qanday muhim o‘rin egallashini ko‘z oldiga keltirish uchun ham imkon beradi. Matematik tasavvurlarni shakllantirish yuzasidan olib boriladigan ishning asosiy shakli – mashg‘ulotdir. Dastur vazifalarining ko‘pchilik qismi mashg‘ulotlarda hal qilinadi. Bolalarda ma‘lum izchillikda tasavvurlar shakllantiriladi, zarur malaka va ko‘nikmalar hosil qilinadi. Atrofdagi hamma narsani mikdor jixatidan kuzatishlarni uyushtirishga, bolalarning o‘z faoliyatlarining xilma-xil turlarida matematik mazmundagi bilim va ko‘nikmalaridan qanday foydalanishlariga katta ahamiyat beriladi. Mashg‘ulotlarda va kundalik xayotda didaktik uyinlardan xamda uyin-mashklardan keng foydlaniladi. Mashg‘ulotlardan tashqari vaqtlarda o‘yinlar tashkil qilib, bolalarning matematik tasavvurlari mustaxkamlanadi, chukurlashtiriladi va kengaytiriladi. Bir kancha hollarda, masalan, joyni bilish ko‘nikmasini rivojlantirish yuzasidan olib boriladigan ishlarda uyinlar asosiy o‘quv vazifasini utaydi. Mashg‘ulotlarda bolalarning aktiv faoliyati birinchi navbatda yangi material ustida ishlashni hamda ilgari utilgan materialni takrorlashni birga to‘g‘ri olib borish bilan ish turlarini va uni tashkil etish usullarini almashtirib turish bilan ya‘ni, mashg‘ulot tuzulishi bilan taqsimlanadi. Mashg‘ulot tuzulishi dastur vazifalarining xajmi, mazmuni, birga kushib olib borilishi, tegishli bilim va ko‘nikmalarining o‘zlashtirilishi darajasi, bolalarning yosh hususiyatlari bilan belgilanadi. Maktabga borish davriga kelib bolalar to‘plam va son, shakl va kattalik haqida o‘zaro boglangan bilimlarni nisbatan ko‘prok egallagan, fazoda va vaqtni mo‘ljalga olishni bilishni o‘rgangan bo‘lishlari zarur. Bolalar miqdor

nisbatlarini aniqlashda eng aniq usul predmetlarni sanash va kattaliklarni o‘lchash ekanligini tushuna boshlaydilar. Sanash va o‘lchash malakalari ularda tobora mustaxkam va ongli o‘zlashtiradilar.

Didaktik o‘yinlar bolalarning tevarak — atrofni aniqlashda ko‘nikmalarini takomillashtiradi. (Masalan: «Predmetni top», «Xona bo‘ylab sayohat» va hokazo o‘yinlar) Barcha asosiy harakat yo‘nalshiga ko‘rsatma berib turiladi: «To‘g‘riga borasan, keyin chapga burilib, shkaf oldidan o‘tasan va hokazo. Bunda bolalar tevarak atrofda o‘z o‘rinlarini aniqlay boshlaydilar.

Foydalangan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Sh.M.Mirziyoyev “Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz” T.: 2017
2. Xamidova M., Ayupova M.Y. Maktabgacha tarbiya maxsus metodikasi. T.: “O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati”, 2009 y
3. Стребелева, Е.А. Коррекционно-развивающее обучение детей в процессе дидактических игр: пособие для учителя-дефектолога. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2014. – 256 с.
4. Перова, М.Н. Дидактические игры и упражнения по математике для работы с детьми дошкольного и младшего школьного возраста: Пособие для учителя. – 2-е изд., перераб. – М.: Просвещение, Учебная литература, 1996. – 144 с.: ил.
5. М. П. Хамидова, М. Ш. Исмаилова. Специфика развития математического воображения умственно отсталых детей дошкольного возраста. Science and Education, 2022
6. M.P. Khamidova, The Development of Socio-Communicative Skills in Adolescents with Intellectual Impairment, International Journal of Progressive Sciences and Technologies 2020.